

HORST MÖLLER
EUROPA ZWISCHEN DEN WELTKRIEGEN
(Európa a két világháború között)
München, R. Oldenbourg Verlag, 1998. 278 p.
(Oldenbourg Grundriss der Geschichte. Band 21)

A szerző a Münchener Egyetem Új- és Legújabbkori Történelem Tanszékének professzora és a Jelenkortörténeti Intézet vezetője. Az Oldenbourg sorozatban megjelent munkák tipikus kézikönyvek, melyek között azonban a Möller által tárgyalt téma ez idáig még nem szerepelt. Más idegen nyelvű kézikönyvek ugyan feldolgozták már a kérdést, ám időközben ezek el is avultak. Möller munkája összevethető több ismert sorozat megfelelő kötetivel (*New Cambridge Modern History* [C. L. Mowat], *Propliäen Geschichte Europas* [K. D. Bracher], *Handbuch der Europäischen Geschichte* [Th. Schieder] és *Nouvelle Clío* [J.-B. Duroselle]). Ezek közül az első már több mint tízéves, a többit viszont 1991–93-ban újból kiadták. Möller munkájában a téma tárgyalása terén is pozitív és új vonásokkal találkozhatunk. Kötete egy Európán átfelölő elemzés, a kül- és belpolitika összefüggéseinek feltárása, a nacionalizmus és a szociális-gazdasági struktúra bemutatása. Jóval szélesebb spektrumú, mint a fent említett munkák. Szerkezetileg hasonló Duroselle *L'Europe de 1815 à nos jours. Vie politique et relations internationales* című munkájához, ám Möller munkája forrásbázisát tekintve jóval rendszeresebb és gazdagabb.

A könyv szerkezete megfelel az Oldenbourg sorozatban szokásosnak, vagyis három nagyjából azonos terjedelmű egységből áll. Ezek a következők: 1) *Darstellung*, összefoglalás, általános konszenzus a vizsgált időszakkal kapcsolatban. 2) *Grundprobleme und Tendenzen der Forschung*, a kutatás alapproblémáit és tendenciáit, a szakirodalmi vitákat, valamint a kutatás jelenlegi állását mutatja be. 3) Válogatott, meglehetősen bő, több mint ezer munkát felölelő bibliográfia tematikus elrendezésben (fontosabb publikált források, kézikönyvek, monográfiák angolul, németül, olaszul, franciául, cikkek a hét legfontosabb angol és német nyelvű szakfolyóiratból). A melléklet részletes, 11 oldalas kronológiát tartalmaz. A kötet végén találunk névmutatót, mely jelen esetben különösen fontos a kutatói vitákban szereplő tudósok nyomon követése szempontjából.

Érdekesége a munkának, hogy az első két fejezet párhuzamos szerkezetű, mely lehetővé teszi az összevető, összehasonlító olvasást. Például *A két világháború közötti időszak mint korszak (Die Zwischenkriegszeit als Epoche)* párja *A két világháború közötti időszak a 20. század történetében: korszakolás (Die Zwischenkriegszeit in der Geschichte des 20. Jahrhunderts: Periodisierung)*. *A nemzetközi rend fejlődése és destabilizálódása (Entwicklung und Destabilisierung der internationalen Ordnung)* együtt olvasható *A nemzetközi rend alapproblémáival (Grundprobleme der internationalen Ordnung)*.

Möller leghatározottabban a „politika primátusa, avagy a gazdaságé a meghatározó” vitában foglal állást. Véleménye szerint kizárólag a két klasszikus felfogás szintézise alapján érthető meg a két világháború korszakának története. A kulcskérdései a következők: 1) Miért lehetett a korszak nem csupán háborút követő (post-war) időszak, de egyúttal háború előtti (pre-war) időszak is? 2) Mivel magyarázható a nemzetközi rendszer instabilitása és végső összeomlása? 3) Mi a kapcsolat a belföldi instabilitás és az európai államrendszer fejlődése között? 4) Hogyan járul hozzá a szociális és gazdasági fejlődés a belföldi destabilizációhoz? 5) Hogyan függ össze a Versailles örökségként megmaradt nacionalizmus expanziója és a totalitárius ideológiák terjedése?

A szerző ezeknek a kérdéseknek többszörösen összetett, kölcsönös összefüggését sejteti, ám teljesen nem tárja fel. Amit az olvasó kap, az nem más, mint az egyes államok belpolitikájának érintőleges diszkussziója, egymástól meglehetősen elszeparálva. Möller mindezt egy átvéelő, rendszeres analízisként értelmezi, ám ez mégsem nevezhető szisztematikus vizsgálódásnak, annak ellenére sem, hogy néhány nagyon helyénvaló és szakszerű rész is találunk, így a „négy nagy” vitáját Párizsban, ahol a kulcsszemélyiségek jellemét is feltárja.

A leglényegesebb megállapítása a szerzőnek a következő: a két világháború közötti időszakot korántsem jogos csupán kívülről, külső nézőpontból ábrázolni, hiszen a két háború indukált egy belső szociális-társadalmi kohéziót, politikai és diplomáciai instabilitást. Ez az instabilitás tulajdonképpen azoknak a megoldatlan problémáknak – nevezetesen imperializmus, nacionalizmus – a következménye, amelyeket az első világháború teremtett. A szerző szerint az első világháború után bármilyen rendezés teherré vált volna a következő időszakban. A háború ugyanis gazdaságilag egyet jelentett a fizikai pusztulással, s nagy mennyiségű deficit halmozódott fel annak következtében, hogy a háború költségeit hitelekből fedezték. Ettől a problémától Európa vezető gazdasági hatalmai, úgymint Nagy-Britannia, Franciaország és Németország – ugyan nem azonos mértékben, de – mind szenvedtek. A gazdasági problémák végigvonultak Európán, az egész nemzetközi gazdasági rendszer megingását, majd összeomlását hozva. Ez visszahatott a nemzetközi politikára is. 1919-ben Franciaország és Nagy-Britannia irracionális mértékű gazdasági büntetéssel sújtotta a veszteseket, hogy saját belgazdaságát regenerálni tudja. A legyőzött országokban a kártérítéseknek, a területi veszteségeknek és Wilson meg nem valósult elveinek – például a nemzeti örendelkezés – eredményeképpen a belpolitika polarizációja, autoriter és totalitárius rezsim kialakulása ment végbe. Ezek azután már korántsem Wilson 14 pontját vagy a locarnói elveket, avagy a Kellog–Briand-paktumot kívánták, sokkal inkább egy újabb háborúban gondolkodtak, vagyis a szituáció adott volt a következő háborúhoz. Möller ragaszkodik a végső konfrontáció elkerülhetetlenségének gondolatához, bár hozzáteszi: az odáig vezető utak számos ponton eltértek egymástól. A végkifejletlesz minte minden esetben ugyanaz lesz.

Végeredményben elmondhatjuk, hogy Möller jelen kötete mind tartalmát, mind szerkezetét tekintve magasan megfelel a témát feldolgozó kézikönyvek követelményeinek. Megbízható és tartalmas, ezért kiválóan alkalmas a két világháború közötti korszak leglényegesebb kérdéseinek megismerésére.